

3. Увод у Стари Завет у српској библистици

Предмет: Увод у Стари Завет

доц. др Ненад Божовић

19.10.2023.

Литература

- Н. Божовић, „Путеви српске старозаветне библистике у 20. веку“, у: Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве (пр. П. Пузовић/В. Таталовић), том II (Путеви српског богословља, Српска Православна Црква у српској и европској култури), Београд: САС СПЦ/ПБФ, 2020, 73-93.

Тумачење Светог Писма у средњовековној Србији

- Житија – прва књ. дела на српском прожета Св. Писмом
- С. Стојановић/Д. Глумац, *Св. писмо у нашим старим споменицима*, Београд 1932. – библијски цитати из свих средњовековних текстова
- Од седамдесет пет књига Старог и Новог завета, наши писци су употребили у својим делима шездесет књига
- Већина наших писаца цитира више Стари него Нови завет, а једино је Свети Сава цитирао више Нови завет, одакле је навео седамдесет пет места, док је из Старог завета употребио само двадесет четири цитата
- Тип цитирања: директан цитат, парафраза, „по сећању“ (Писмо се учило напамет), формулација цитата из богослужбених књига (без јасних референци), алузија итд.

Стање српске библистике у 19. и почетком 20. века – историјски контекст

- Тешко стање под турском окупацијом – борбе за ослобођење; неразвијеност библистике
- Важни помаци 19. в: преводи Св. Писма на српски језик
- Читање Св. Писма скоро искључиво у литургијско-богослужбеном контексту (не академски)
- Непостојање Богословског факултета у Србији – одлазак свршених богословаца на Духовне Академије у Русију (Кијев, Москва, Петроград), Аустро-Угарску (Черновци, Беч), Швајцарску (Берн) и Немачку.
- Српска библистика почетком 20. века изложена бројним утицајима Истока и Запада

Путеви српске библистике у 19. веку

- Прва „Херменевтика“ објављена је у Београду 1864. благословом митрополита Михаила
- Арх. Никанор Ружић „Историјске слике свештенобиблијске егзегезе. Развиће исте од појава њенога па до најновијег времена“, Београд, 1885. године.

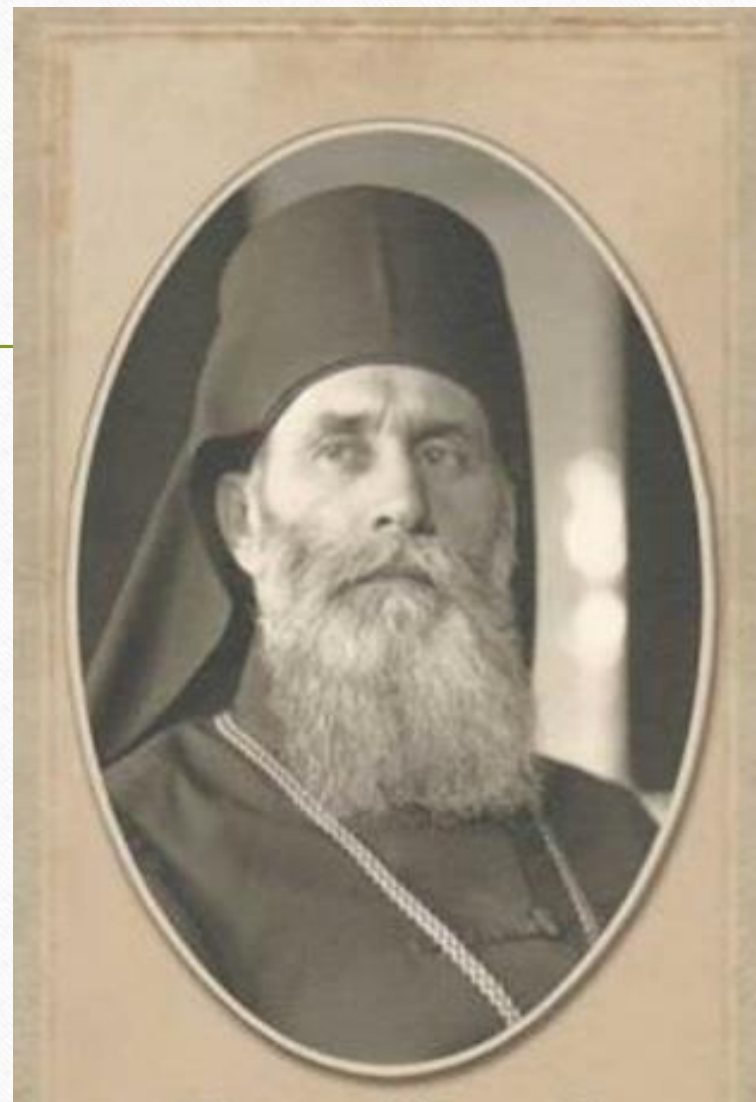
Стање светске библистике у 19. и на почетку 20. века – историјски контекст

- Цветање библистике на Западу: обиље егзегетских коментара, бројна помагала, лексикони, речници
- Доминација историјско-критичке методе (фокусира се на историјски контекст настанка текста – аутор, место и време настанка и његовог преношења, питања композиције, жанра итд)
- Контроверзе: Babel und Bibel Streit, питање историјског Исуса (Frage nach dem historischen Jesu), историјска веродостојност Библије итд – екстремне позиције историјског критицизма
- Продор историјског критицизма у руско академско богословље: прихватање, али и „апологетски приступ“ насупрот протестантском рационализму

Еп. др Иринеј Тирић (1884-1955) - образовање

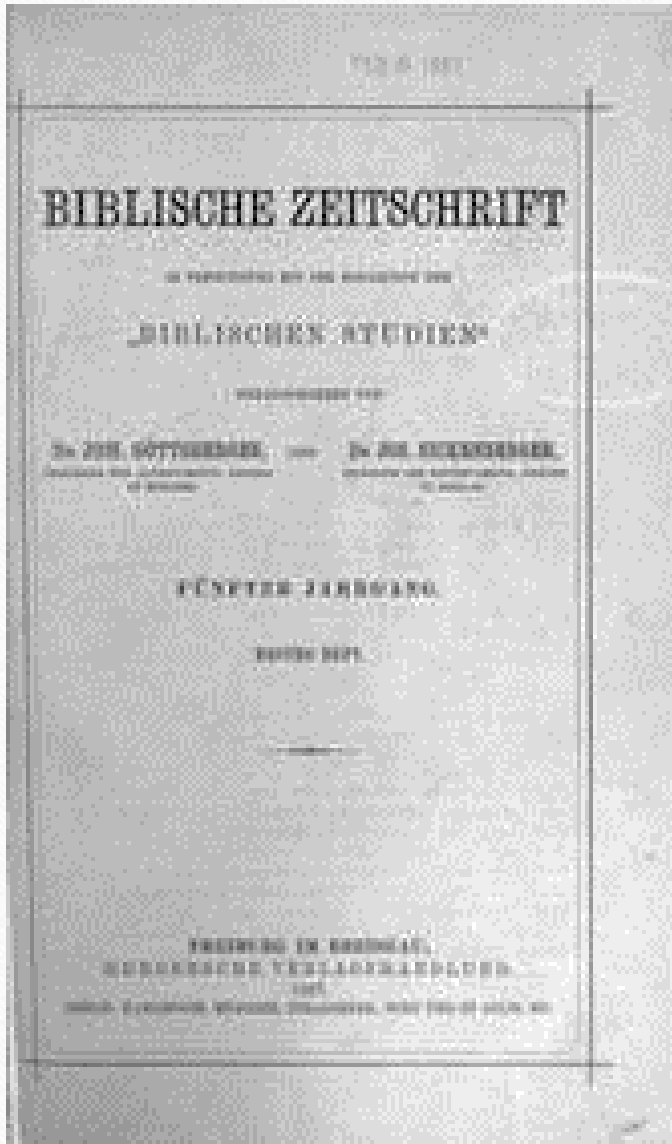
- Почетак српске академске старозаветне библистике
- Гимназија у Новом Саду
- Московска Духовна Академија 1906 (студије теологије – кандидатска дисертација)
- „Златно доба“ руског дореволюционарног богословља (време систематизације извора и плодне мисли)
- Продор историјског критицизма у руско академско богословље (Јунгеров, Лопухин итд), али и критички осврт на исти (Лузин, Муретов итд, „апологетски приступ“)
- Формирање узора?

Еп. др Иринеј Тирић (1884-1955) - образовање

- Филозофски факултет
Беч (семитски језици)
1910. (докторске студије?)
- Уписница са студија у
Бечу (слика десно)

- Објављивање чланака у реномираном часопису *Biblische Zeitschrift* (*Zu Habakuk 1, 9*. Von Iwan Ćirić, Kandidat der Theologischen Akademie in Moskau, *Biblische zeitschrift*, Sechster Jahrgang 1908/2, 169-170 und *Zu Am 5, 6 und 7* von dr. Phil. Iwan Ćirić, Kandidat der Theologischen Akademie in Moskau, Achter Jahrgang 1910, 133-134)

Еп. др Иринеј Тирић (1884-1955) – академско ангажовање

- Наставник Старог Завета и Старозаветне археологије у Сремским Карловцима
- Оснивање факултета 1920. – кандидат за доцента и избор за епископа ТИМОЧКОГ

Еп. др Иринеј Тирић (1884-1955) – егзегетске методе

- кандидатска дисертације из Москве на тему: Книга Притчей Соломона какъ памятникъ древнееврейского языка и священной письменности (А. Воронцов рецензент)
- примена историјско-критичке методе још у канд. дисертацији: анализа језика, структуре и жанра ПСол у контексту мудросне литературе
- доминантност историјско-критичке метода кроз читав његов опус
- доба у којем ствара је „златно доба“ историјског критицизма

Еп. др Иринеј Тирић (1884-1955) – утицаји

- у својим радовима користи најновију и најрелевантнију литературу тог доба не старију од неколико година
- у својим потоњим радовима И. Тирић не цитира руске ауторе - доминантност западне литературе (G. Baur, J. Wellhausen, W. Nowack, M. Löhr)
- у раду о Амосу нпр. од 21 референце има 9 коментара на немачком, 3 на енглеском и један на француском

Еп. др Иринеј Ћирић (1884-1955) – теме

- Чланак Библијско казивање о постанку света – покушај обједињавања савремене науке са библијским схватањем о стварању света (нпр. разматра схватање дана у Библији и старост земље према тадашњој геологији)
- У истом чланку примењује „хипотезу о четири извора“ – на више места помиње да Мојсије није написао Петокњижје и Пост 1 наводи као елохистички, а Пост 2 као јахвистички извор
- Превод и анализа псалама из Часослова, студије о Амосу, Авакуму, Захарији и Судијама; о женама у Библији – актуелност и релевантност тема

Еп. др Иринеј Ђирић (1884-1955) – допринос и рецепција

- Отвореност за историјски критицизам: „одраз богословске културе наспрам самовољних иновација и ирационалног изолационизма“ (Р. Кубат)
- Избегавање екстремних позиција историјског критицизма: пренаглашености историјског аспекта библијског текста
- Наглашавање месијанских места и органске везе између Старог и Новог Завета (нарочито у чланку о псалмима)
- Широм отворио врата академске старозаветне библистике у Срба – фондирао развој библијског богословља као академске дисциплине и пре оснивања факултета
- Рецепција ограничена нажалост само на уски академски круг

Еп. др Тихон Радовановић (1891-1951) - образовање

- Богословија у Београду, основне студије Атина
- Студијски боравак у Лајпцигу где припрема докторску тезу
- Докторат брани у Атини на тему: „Еволуција месијанске идеје у Старом Завету“
- Доцент на катедри за Свето Писмо новооснованог факултета у Београду од 1924.

Еп. др Тихон Радовановић (1891-1951) – теме

- Богонадахнутост Св. Писма, увод у књиге старозаветних пророка, Мојсије и критика, месијанизам у СЗ, преводи СЗ, стварање у Библији и у природним наукама
- Одабир актуелних и недовољно обрађених тема у српској средини

Еп. др Тихон Радовановић (1891-1951) – методе

- не тако отворен према историјско-критичкој методи као еп. Иринеј Ђирић
- апологетски став према историјском критицизму: он познаје методу, али је не прихвата и назива је „деструктивном критиком“ (чланак „Мојсије и критика“ 1929)
- користи радове римокатоличких апологета у доказивању Мојсијевог ауторства Петокњижја

Еп. др Тихон Радовановић (1891-1951) – рецепција

- упркос апологетском ставу, због изношења позиција историјског критицизма, чују се критике
- оптужбе да подржава дарвинизам, да су пророци за њега само „сањари“, екстатичари и да монотеизам почиње тек са Мојсијем
- Свети Архијерејски Синод одбацује оптужбе као неосноване
- Рецепција ограничена само на ужи академски круг из поменуте неосноване негативне критике

Проф. др Душан Глумац (1899-1980) – образовање

- Богословија у Сремским Карловцима
- Основне студије: Богословски факултет у Београду
- Филозофски факултет Берлин и Лајпциг (највећи центри германофоне библистике)

Проф. др Душан Глумац (1899-1980) – образовање

- Докторска теза у Лајпцигу: *Кецелје за молитву и молитвени каиши (запис) код Јудеја* [Schaufäden (Sisith) und Gebetsriemen (Terphillin) bei den Juden]
- Студије у Немачкој: одлучујући утицај на формирање научних узора (слушао предавања Адолфа Харнака, Албрехта Алта, Херберта Хаса, Ернста Зелина, Хуга Гресмана, Ернста Зелина и Рудолфа Китела)

Проф. др Душан Глумац (1899-1980) – академски ангажман

- асистент па доцент за Стари Завет и Библијску археологију на ПБФ у Београду
- два пута декан ПБФ
- Филозофски факултет УБ

Проф. др Душан Глумац (1899-1980) – теме и методе

- претежно Талмуд, јудаистика, псалми и пророштво
- превод Јосифа Флавија на српски
- потпуна доминација историјско-критичке методе и доминантност јудаистике
- два значајна уџбеника: Граматика јеврејског језика и Библијска архелогичка (велики допринос српској библиистици)

Проф. др Душан Глумац (1899-1980) – рецепција

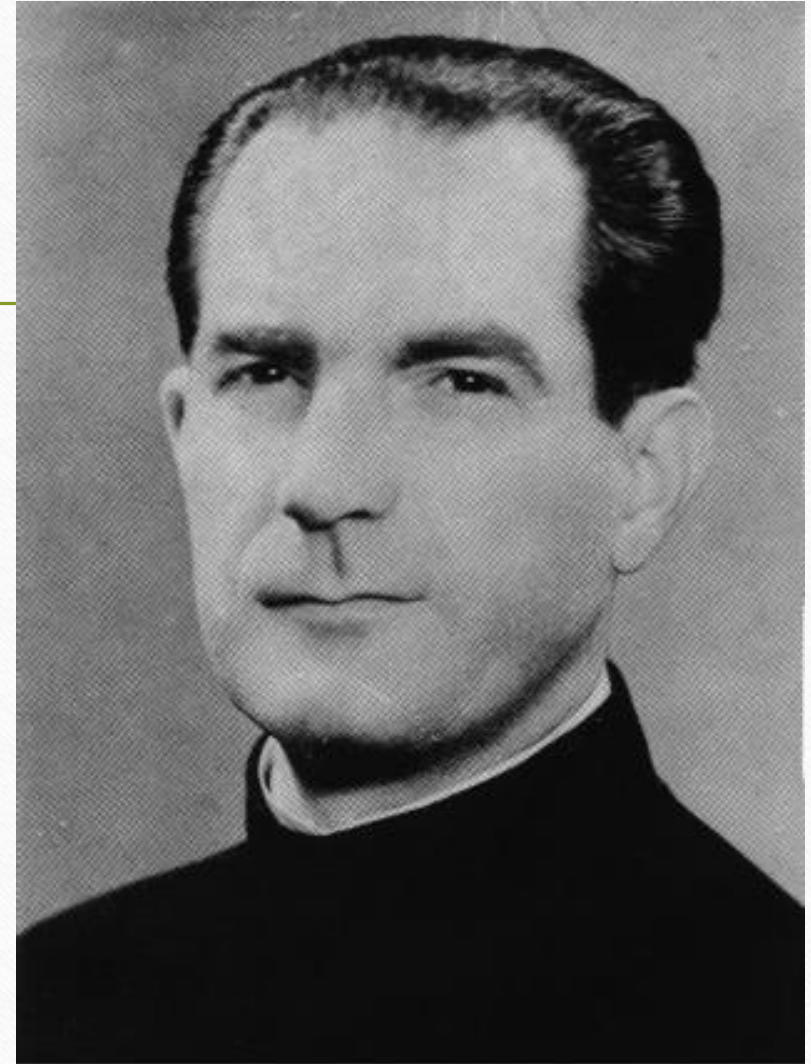

- Негативне реакције код неких потоњих теолога на потпуну доминацију историјско-критичке методе (чланак о СЗ Пасхи нема никаквих помињања НЗ)
- Шира рецепција у односу на еп. Тихона и еп. Иринеја захваљујући уџбеницима који се и данас користе
- Без рецепције ван академских кругова

Проф. др Милош Ердељан
(1907-1986) – образовање и
академски ангажман

- Основне и докторске студије у Београду
- Тема дисертације: „Одељци о Слузи Господњем у Ис 40-55“
- Доцент за СЗ од 1947; два пута декан ПБФ
- Студијски боравак Гетинген и Бон
- Археолошка ископавања са Кејтлин Кенјон у Јерихону

Проф. др Милош Ердељан (1907-1986) – теме и методе

- Надовезао се на радове еп. Иринеја и проф. Глумца: доминантност историјско-критичке методе
- Није пуно написао; најзначајније дело у контексту рецепције је Посебан увод у Свето Писмо Старог Завета (које се као уџбеник и данас користи)

Проф. др Милош Ердељан (1907-1986) – историјске околности

- Тешко стање Богословског факултета након Другог св. рата и искључења са Универзитета
- Утицај тешког стања на развој теологије уопште, па самим тим и библистике
-

Проф. др Милош Ердељан (1907-1986) – рецепција

- Сачувао академски ниво српске библистике упркос тешким историјским околностима
- Широка рецепција уџбеника
- Негативне критике: оптуживан да је протестант, а његова теологија неправославна (имао надимак: „Велхаузеновац“)

Еп. др Николај Велимировић (1881-1956)

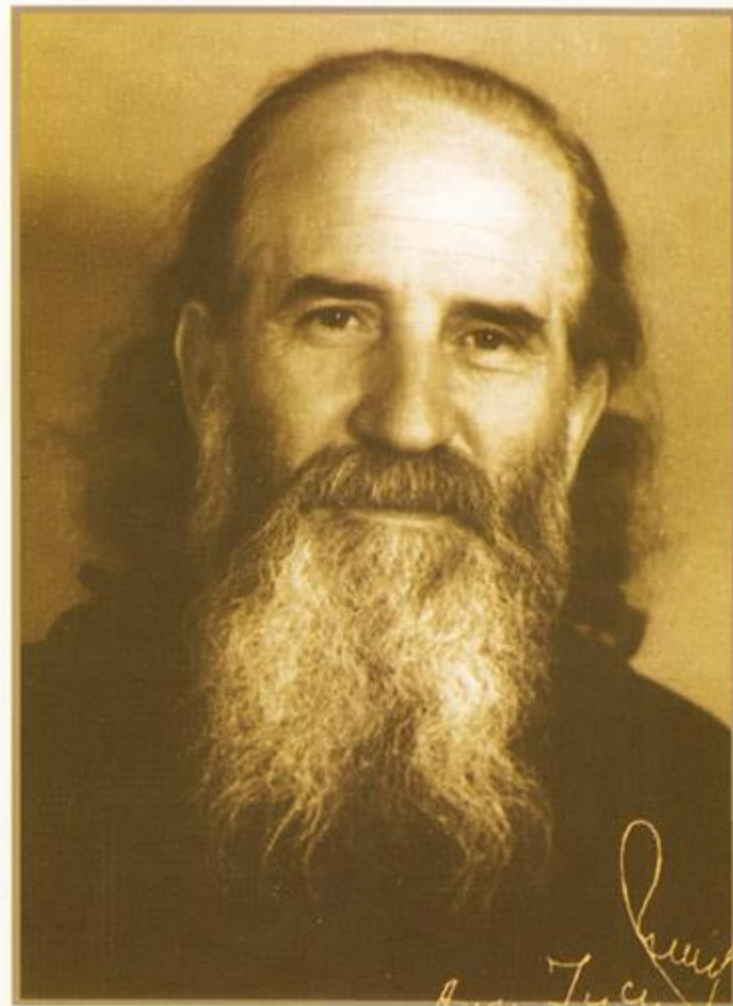
- образовање: Богословија у Београду, Берн, Оскфорд, Женева
- Допринос старозаветној библистици: дело *Рат и Библија* (у жанровском смислу есејистичко-теолошки осврт на феномен рата у Библији са елементима аутобиографских детаља)
- Широка рецепција овог дела

Ава Јустин Поповић (1894-1979)

– образовање и академски
ангажман

- Богословија у Београду, боравак Оксфорд, докторат Атина
- Доцент на катедри за систематско богословље 1935.
- Допринос старозаветној библистици: на пољу методе (чланак Како читати Свето Писмо)
- Широка рецепција методолошких поставки аве Јустина

Ава Јустин Поповић (1894-1979) – егзегетска метода

- Потпуно одбацивање историјско-критичке методе и самим тим отклон од наслеђа еп. Иринеја Ћирића, Глумца, Ердељана (које заједно са новозаветницима не цитира)
- „Наставничка, а нарочито васпитачка дужност дала нам је непобитне доказе да је душа наше школе у опасности... Православље се предаје неправославним методима позајмљеним са неправославног Запада... Неприродно је и немогуће је Православље истински успешно предавати неправославним методима, јер оно не подилази ни под какве католичко-протестантске системе и методе...“ (Еп. Атанасије, Човек Богочовека Христа, 13, ф1).

Ава Јустин Поповић (1894-1979) – егзегетска метода

- Бављење уводом у Свето Писмо је „бављење корицама“
- „Градиво исагогике треба свести на најмању меру, зато што се брзо и лако заборавља и што не служи практичним задацима пастирске службе“.

Ава Јустин Поповић (1894-1979) – егзегетска МЕТОДА

- Заговарање идеје аскетско-монашког приступа Св. Писму (предањско-харизматско принцип егзегезе): „Твори да би разумео. То је основно правило православне егзегезе“
- Уживљавање у текст Св. Писма и очишћење ума и срца за тумачење и разумевање библијске поруке (фокус на оно што је суштински важно)
- Егзегеза светих отаца као кључан егзегетски алат
- Аскетско-монашки приступ и патристичка егзегеза *у контексту неопатристичке синтезе* као општег теолошког стремљења православне теологије у 20. веку

Ава Јустин Поповић (1894-1979) – историјске околности

- Оштра реакција на историјски критицизам и искључив фокус на сопствену традицију (поглед у прошлост) као последица трагичних искустава Првог и Другог светског рата као и комунистичког прогона
- Широка рецепција у академским, монашким и широко црквеним круговима на супрот ограниченој рецепцији претходника
- Утицај егзегетске методе на ученике, еп. Атанасија и еп. Амфилохија

Еп. др Атанасије Јевтић (1937-)

- образовање: Београд, Атина, Париз
- допринос старозаветној библистици:
превод Псалтира са коментаром,
превод Књиге постања са коментаром,
превод Макавејских књига

Еп. др Атанасије Јевтић (1937-)

- метода: утицај Аве Јустина, принципијелно одбацивање историјско-критичке методе (коментар на Пост 1-3 где доказује да је композицијски текст дело једног аутора)
- доминантност патристичке егзегезе у коментару на Књигу постања
- ограничено коришћење историјско-критичке методе (пример коментара на Макк)

Еп. др Атанасије Јевтић (1937-)

- Широка рецепција дела еп. Атанасија: не само у академским већ у широко црквеним круговима
- коришћење превода Псалтира у богослужбене сврхе, додатан импулс проучавању Макк након превода на српски и раширеност коментара на Постање

Еп. др Амфилохије Радовић (1938-)

- образовање: Београд, Берн, Атина, Рим
- Доцент на катедри за систематско богослове за предмет Дидактика (1976)
- Допринос старозаветној библистици: Историјски пресек тумачења Старог Завета (1996) и превод девтероканонских књига Прем, ИСир, Јуд, Тов и Пјер (допринос ширем канону код православних) – широка рецепција дела

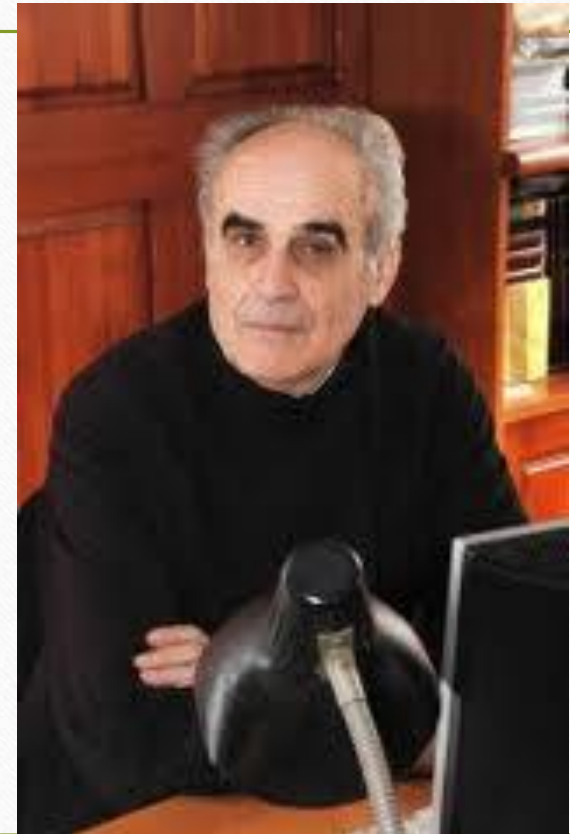
Еп. др Амфилохије Радовић (1938-) – методе

- Систематско промишљање: не тако строго одбијање историјско-критичке методе
- Подела на „спољашњи“ и „унутрашњи“ приступ Св. Писму („Слово“ и „Дух“) – оба су подједнако важна
- Против апсолутне доминације историјско-критичке методе, али и за критичку употребу саме методе

Протођакон Радомир Ракић (1938-)

- образовање: Београд, Берн, Женева
- Допринос старозаветној библистици: пионир на пољу библијске енциклопедистике у Срба и превод и припрема наставних помагала за студије библистике у богословијама и на факултету

Проф. др Драган Милин (1946-)

- образовање: Београд, Берн
- Дисертација: *Старозаветно и старооријентално законодавство* (1981)
- професор на катедри за Стари Завет у Београду (1981-2012)

Проф. др Драган Милин (1946-)

- укотвљеност у традицији историјско-критичке методе својих претходника (еп. И. Ћирића, Глумца и Ердељана) – нарочито у погледу Мојсијевог ауторства Петокњижја и историјске веродостојности појединих одељака Св. Писма
- први заговара синтезу традиционалних и модерних приступа тексту
- рецепција: уџбеници Увод у Стари Завет и Старозаветна историја – обликовало генерације студената као и изванредна предавања; неосноване оптужбе да је „протестант“

Проф. др Илија Томић

- образовање: Београд, Берн, Гетинген
- Дисертација: *Непријатељи есенске заједнице у кумранским списима*
- Доцент и ванредни професор на катедри за Стари Завет на ПБФ у Београду

Проф. др Илија Томић

- укотвљеност у традицији историјско-критичке методе својих претходника (еп. И. Ћирића, Глумца, Ердељана, Милина)
- допринос: приближавање открића Кумранских списа српској академској јавности, превод ванбиблијских историјских извора са палеојеврејског писма (Мешина стела, Гезерски календар итд)
- шира рецепција: књига Старозаветни пророци и Речик старојеврејског библијског језика

Утицај историјских околности на (старозаветну) библистику

- сви после еп. Иринеја Тирића нису могли у Русију због револуције, ту су се везе покидале; након тога приметан одлазак наших људи на запад (еп. Тихон, проф. Глумац, проф. Ердељан), као и у Грчку и Италију (еп. Амфилохије и еп. Атанасије) и касније доста на запад (проф. Милин, проф. Томић)
- комунистички прогон и тешко материјално стање наставника: Ердељан није много писао
- историјске катастрофе Европе (Први и Други светски рат и револуције) и утицај на Аву Јустина – разочарање Европом итд, повратак изворима, неопатристичка синтеза, предањско-харизматски приступ егзегези

Допринос 20. века

- Велики помак у односу на 19. век
- Фундирање старозаветне библистике као академске дисциплине
- Настајање кључних дела у овој области као и огромног корпуса студија и чланака
- 20. век: век *тражења савремене православне методе* тумачења Св. Писма

Методе српских старозаветника

- Однос егзегетској методи у српској библистици зависио је од више фактора: од места студирања, општих теолошких стремљења у православној теологији, личних афинитета и историјских околности егзегета

Методе српских старозаветника

- Два пола српске старозаветне библистике у 20. веку
- Са једне стране историјско критичка метода код еп. И. Ђирића, еп. Тихона, проф. Глумца, проф. Ердељана, проф. Милина, проф. Томића – предност фундаирање библијског богословља као академске и универзитетске дисциплине и чување од екстремних позиција методе, мана: ограничена рецепција чак и у академским круговима
- Са друге стране: ава Јустин, вл. Николај, еп. Атанасије, еп. Амфилохије потпуно или делимично одбијање историјског критицизма; фундаирање аскетско-монашког приступа Св. Писму и наглашавање патристичке егзегезе, предност: широка рецепција библијског богословља, јасан утицај на живот Цркве, мана: кретање ван строгих узуса академске библистике, недостатност строго традиционалног приступа и затвореност за нове приступе тексту

Закључак: поуке старозаветне библистике 20. века за 21. век

- **Српска православна црква баштини обе методе од својих учитеља и отаца:** како аскетско-монашку и патристичку егзегезу (ава Јустин, вл. Николај, еп. Атанасије, еп. Амфилохије), тако и историјско-критичку (еп. И. Ћирић, еп. Тихон, проф. Глумац, проф. Ердељан, проф. Милин, проф. Томић)
- Ни једну од ових метода не треба негирати и запоставити већ радити на њиховој синтези
- Српска старозаветна библистика стоји на размеђу Истока и Запада

Поуке старозаветне библистике 20. века за 21. век

- Нова српска библистика – кретање између Сциле и Харибде: јаловости строгог историјског критицизма и крутости традиционалне егзегезе
- Рад на „помирењу“ савремених и традиционалних приступа: истицање комплементарности метода
- Нова српска библистика: да библијска егзегеза не буде *l'art pour l'art* него важна за живот цркве (да посвећује, оплемењује, изграђује), а да истовремено буде отворена за савремена научна промишљања са дозом (само)критике како би се у савременом свету лакше мисионарски позиционирала.